

Hrvatska kulturna i politička povijest

VLADAVINA ARPADOVIĆA U 13. STOLJEĆU

Opća obilježja

- Trinaesto stoljeće donijelo je velike političke i društvene promjene.
- Vladari: Andrija II., Bela IV., Stjepan V., Ladislav IV., Andrija III.
- Hrvatska je zadržala lokalne institucije.
- Borbe za moć oblikovale su političke odnose.
- Velikaške obitelji ojačale su svoj položaj.
- Razdoblje je postavilo temelje kasnijem srednjem vijeku.

Povijesni kontekst unije

- Hrvatska ulazi u uniju s Ugarskom 1102.-1105. godine.
- Pravni karakter unije ostao je predmet rasprave, ali autonomija je priznata.
- Arpadovići su vladali preko banova i lokalnih elita.
- Dalmacija i Slavonija imale su odvojene upravne identitete.
- Hrvatska je djelovala u sklopu srednjoeuropskog političkog prostora.
- U 13. stoljeću jača decentralizacija.
- Vanjski pritisci oblikuju unutarnju politiku.

Politički poredak

Ban je bio kraljev namjesnik u Hrvatskoj i Slavoniji.

Sabor je sudjelovao u regionalnom upravljanju.

Županije su imale znatnu autonomiju.

Kraljevska vlast ovisila je o velikašima.

Dalmatinske komune slijedile su vlastitu politiku.

Crkvene institucije imale su snažan utjecaj.

Kraljevska prisutnost razlikovala se po regijama.

Andrija II. (1205.–1235.)

- Poznat po velikim darovanjima kraljevskih zemljišta.
- Zlatna bula iz 1222. ograničila kraljevsku vlast.
- Slabljenje središnje vlasti zahvatilo je i Hrvatsku.
- Velikaši proširuju svoje posjede i moć.
- Mletački pritisak na Dalmaciju raste.
- Reforme ostavljaju mješovite rezultate.
- Hrvatska postaje politički rascjepkanija.

Posljedice Andrijine politike

- Kraljevska kontrola nad Hrvatskom slabi.
- Šubići, Babonići i drugi jačaju.
- Moć bana ovisi o velikaškim savezima.
- Dalmatinske komune teže većoj autonomiji.
- Obrambeni sustav oslabljen gubitkom kraljevskih posjeda.
- Velikaši djeluju sve nezavisnije.
- Decentralizacija postaje trajna.

Bela IV. (1235.–1270.): Pokušaji centralizacije

Nastoji poništiti očeva darovanja.

Pokušava obnoviti kraljevsku vlast.

Jača administrativne i sudske strukture.

Potiče urbani razvoj.

Fokus na utvrđivanje kraljevstva.

Hrvatska postaje strateški važna.

Plemstvo pruža otpor reformama.

Mongolska/tatarska invazija (1241.–1242.)

Mongoli/tatarska razorili središnju Ugarsku.

Hrvatska služi kao utočište Beli IV.

Mongoli dopiru do Dalmacije, ali bez uspjeha.

Dalmatinski gradovi pružaju sklonište i flotu.

Nakon invazije ubrzano se gradi fortifikacijska mreža.

Velikaši dobivaju veći utjecaj.

Regionalna autonomija raste nakon krize.

Belina obnova

Potaknuo gradnju utvrda u Hrvatskoj i Slavoniji.

Razvoj gradova poput Zagreba i Varaždina.

Potvrđuje povlastice dalmatinskim komunama.

Jača ulogu Crkve.

Dijeli zemlju za vojnu službu.

Potaknuo doseljavanje.

Položio temelje urbanizacije.

Uspon Šubića

- Šubići iz Bribira postaju vodeći velikaši.
- Kontroliraju goleme teritorije.
- Jačaju kroz kraljevsku službu i saveze.
- Pavao I. Šubić doseže vrhunac moći.
- U bliskim odnosima s dalmatinskim gradovima.
- Sudjeluju u sukobima s Mlečanima.
- De facto vladari dijelova Hrvatske.

Druge moćne obitelji

- Babonići vladaju Slavonijom.
- Frankopani jačaju na Kvarneru.
- Gisingovci kontroliraju pogranične utvrde.
- Velikaške borbe određuju politiku.
- Slabljenje kraljevske moći se produbljuje.
- Banovi često dolaze iz tih obitelji.
- Magnati postaju gotovo neovisni.

Dalmantinske komune

Split, Zadar, Trogir, Šibenik uživaju autonomiju.

Upravlja vlastito vijeće.

Jaka trgovina s Italijom.

Često u suprotnosti s kraljevskom politikom.

Aktivni akteri na Jadranu.

Bogatstvo i utjecaj rastu.

Sukobi s Mletačkom republikom

- Mlečani žele nadzor nad istočnim Jadranom.
- Zadar često u sukobu s Venecijom.
- Ugarsko-hrvatski kraljevi interveniraju povremeno.
- Šubići podržavaju anti-mletačke pokrete.
- Ratovi remete trgovinu.
- Gradovi mijenjaju strane radi interesa.
- Mleci jačaju utjecaj prema kraju stoljeća.

Crkva u Hrvatskoj

- Crkva ima veliku političku i ekonomsku moć.
- Splitska nadbiskupija ima vodeću ulogu na jugu, Zagrebačka biskupija na sjeveru
- Templari i ivanovci drže velike posjede.
- Samostani čuvari pismenosti.
- Crkva posreduje u plemićkim sukobima.
- Podržava obnovu države nakon Mongola.
- Crkveni sudovi imaju široku nadležnost.

Stjepan V. (1270.–1272.)

- Kratka, ali važna vladavina.
- Nastavlja politiku Bele IV.
- Nailazi na otpor velikaša.
- Mali utjecaj na Hrvatsku zbog kratke vladavine.
- Održava odnose s Dalmacijom.
- Sukobi s ocem narušavaju stabilnost.
- Njegova smrt ubrzava uspon plemstva.

Ladislav IV. (1272.–1290.)

- Vladavina obilježena nestabilnošću.
- Kumanima daje prevelik utjecaj.
- Kraljevska vlast slabi u Hrvatskoj.
- Velikaši osvajaju još više moći.
- Dalmacija pod novim mletačkim pritiskom.
- Centralna vlast gotovo nestaje.
- Plemići djeluju samostalno.

Andrija III. (1290.–1301.): Posljednji Arpadović

- Pokušava obnoviti kraljevsku vlast.
- Dijeli povlastice radi podrške.
- Nailazi na otpor hrvatskog plemstva.
- Šubići postaju gotovo neovisni.
- Sukobi s rivalima obilježavaju razdoblje.
- Kraljev nadzor ograničen.
- Njegova smrt označava kraj dinastije.

Fragmentacija krajem stoljeća

- Hrvatska podijeljena među velikašima.
- Kraljevske institucije slabe.
- Lokalni vladari djeluju nasljedno.
- Dalmatinski gradovi vode autonomnu politiku
- .
- Crkva dodatno jača.
- Mlečani povećavaju utjecaj.
- Unija opstaje, ali je krhka.

Gospodarstvo i društvo

- Poljoprivreda temelj unutrašnjih područja.
- Dalmantinska trgovina procvjetala.
- Razvoj trgovačkog sloja.
- Utvrde i gradovi jačaju nakon Mongola.
- Velikaši ubiru prihode od carina.
- Crkveni posjedi važni ekonomski centri.
- Društveni poredak stabilan, ali promjenjiv.

Nasljeđe Arpadovića

- Očuvanje hrvatskih institucija.
- Jačanje plemstva određuje sljedeća stoljeća.
- Dalmatinski urbanizam se razvija.
- Regionalni identiteti se učvršćuju.
- Postavljeni temelji kasnijim dinastičkim borbama.
- Ključno stoljeće za razvoj hrvatske državnosti.

Zaključak

Stoljeće obilježeno decentralizacijom.

Pokušaji centralizacije djelomično uspješni.

Hrvatska čuva autonomiju u uniji.

Dalmatinski gradovi oblikuju politiku Jadrana.

Plemići redefiniraju strukturu vlasti.

Najavljuje se dolazak Anžuvina.

Arpadovići ostavljaju dubok institucionalni trag.